

УДК 336.717

М.Ю. Шевцова, Ю.О. Солодовник

Дніпропетровський національний університет імені О.Гончара

РИНОК БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ: ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ТА СЕГМЕНТАЦІЇ

У статті розглядаються актуальні проблеми функціонування ринку банківських послуг та динаміку її розвитку, проаналізовано показники стану діяльності комерційних банків на ринку банківських послуг. Досліджено вплив іноземного капіталу на ринок цих (банківських) послуг. Запропоновано заходи щодо підвищення ефективності роботи банків на ринку банківських послуг.

Ключові слова: ринок банківських послуг, банківська послуга, конвергенція, іноземний капітал, аналіз ринку банківських послуг, прогнозування.

В статье рассматриваются актуальные проблемы функционирования рынка банковских услуг и динамика его развития, проанализированы показатели состояния деятельности коммерческих банков на рынке банковских услуг. Исследовано влияние иностранного капитала на рынок этих (банковских) услуг. Предложены мероприятия по повышению эффективности работы банков на рынке банковских услуг.

Ключевые слова: рынок банковских услуг, банковская услуга, конвергенция, иностранный капитал, анализ рынка банковских услуг, прогнозирования.

In the article examined issues of the day of functioning of market of bank services and dynamics of her development, the indexes of the state of activity of commercial banks are analyzed at the market of bank services. Influence of foreign capital is investigational on the market of services. Measures are offered on the increase of efficiency of work of banks at the market of bank services.

Key words: market of bank services, bank favor, convergence, foreign capital, market of bank services, prognostication analysis.

Становлення та розвиток ринкових відносин визначає ряд першочергових стратегічних завдань діяльності банків, оскільки ефективно діюча банківська система є рушійною силою економічних перетворень, зі створенням та розвитком якої пов'язане і формування ринку банківських послуг.

Сучасні тенденції розвитку національної економіки відображають процес переходу від екстенсивного до інтенсивного розвитку банківської системи, зокрема, усе більше розширення сфер діяльності банків, опанування ними нових сегментів ринку та впровадження нових видів послуг. Це пов'язано зі зростаючим рівнем конкурентної боротьби між банками, а також посиленням ролі небанківських посередників фінансового ринку. Пошук нових джерел залучення ресурсів і сфер застосування капіталів визначає об'єктивну необхідність активного становлення і розвитку такого важливого сегменту фінансового ринку, як ринок банківських послуг.

Дослідження різних аспектів діяльності ринку банківських послуг привертають увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків, що пояснюється розширенням спектру, оновленням і модернізацією банківської діяльності. Теоретичним та методологічним проблемам вивчення місця і ролі ринку банківських послуг в фінансовій системі присвячено праці провідних учених в галузі економічної теорії, банківської справи, фінансового менеджменту, маркетингу. Вітчизняними авторами цих досліджень є такі науковці: А.А. Андреев, М.Д. Алексеєнко, О.В. Васюренко, В.В. Вітлінський, Д.Д. Гладких, У.М. Гулієв, О.В. Дзюблук, О.Т. Євтух, Ю.А. Заруба, Б.С. Івасів, О.А. Кириченко, А.М. Мороз, О.М. Олійник, Л.О. Примостка, В.І. Павлюк, С.К. Реверчук, М.І. Савлук, Н.Р. Швець, О.Й. Шевцова [1; 2].

Ринок банківських послуг є найбільш потужним сегментом вітчизняного фінан-

сового сектора, на який припадає 95% від загальних активів фінансових установ України. Вивчення стану та аналіз тенденцій розвитку банківського ринку дають підстави стверджувати, що вона в основному сформована і відповідає вимогам нинішнього періоду, в тому числі рекомендаціям Базельського Комітету з питань банківського нагляду. Протягом 2004–2010 рр. вона розвивалася динамічно, покращилися її кількісні і якісні характеристики, підвищилася конкурентоспроможність українських банків. Про стабільність розвитку системи банків свідчить збільшення відношення основних показників діяльності банків до ВВП. За 2006–2010 рр. відношення активів до ВВП збільшилось на 56,8 в.п., до 86,8%; кредитних операцій – на 74,4 в.п., до 68,1%; зобов'язань – на 50,4 в.п., до 74,3%; балансового капіталу – на 5,3 в.п., до 9,8% [3, с. 8–9].

Сутність ринку банківських послуг полягає в організації законодавчо обумовленої системи взаємовідносин між його суб'єктами, які складаються в процесі купівлі-продажу послуг специфічного характеру, спрямуванні фінансових ресурсів від власників до позичальників.

Банківські послуги можуть бути визначені як сукупність різноманітних форм мобілізації й використання фондів фінансових ресурсів для здійснення кредитних, інвестиційних, вкладних та інших операцій, для фінансового забезпечення процесу виробництва, виконання робіт і надання послуг, які здійснюються на платній основі та мають відмінні риси свого функціонування [4, с. 337].

Функціонування ринку банківських послуг має свої особливості, серед яких можуть бути виділені:

- тісне поєднання державного і ринкового регулювання з метою підтримки його стабільності;
- регулювання і регламентація відносин на ринку нормами міжнародного права і внутрішнім законодавством;
- прозорість інформації про стан ринку та його учасників;
- необмежена кількість учасників ринку;
- широкий асортимент і диверсифікація банківських продуктів.

Інфраструктура ринку банківських послуг – це сукупність організаційно-правових форм, які обслуговують формування попиту і пропозиції, купівлю-продаж банківських послуг через кредитно-фінансові інститути. Основними складовими елементами інфраструктури ринку банківських послуг є центральні і комерційні банки, небанківські кредитно-фінансові інститути, консалтингові компанії, офшорні зони тощо, а також інформаційні технології і засоби зв'язку, [5, с. 225].

Однією з визначальних тенденцій на сучасному етапі розвитку ринку фінансових послуг є конвергенція – процес зближення різних його секторів та сегментів. Це дає можливість забезпечити зростання секторів фінансового ринку або зниження витрат внаслідок сильної конкуренції.

В Україні найбільш розвинений ринок банківських послуг. Небанківський фінансовий сектор все ще значно відстає від банківського як за загальним обсягом активів, так і за темпами їх зростання. Як свідчать статистичні дані за I квартал 2011 року, загальний обсяг активів банківського сектору становить 995,038 млрд.грн. (93,76%), а небанківського – лише 46,5 млрд. грн. (6,24%) [5]. Лідируючі позиції у небанківському фінансовому секторі посідає страховий ринок, обсяг активів якого становить 35,6 млрд. грн. (76,56%) [6].

І банківський, і страховий ринок в Україні стає все більш конкурентним, тому надзвичайне важливе позиціонування нових послуг. Крім того, довіра до банківського ринку у вітчизняних суб'єктів вища, і вони більше схильні до того, щоб ку-

пити страховий продукт саме в банку. Поєднання банківських і страхових продуктів є також одним із способів збереження відносин з клієнтами, оскільки наявність широкого спектру продуктів може утримати клієнта від переходу в іншу організацію, що надає фінансові послуги.

Створення спільних продуктів дуже перспективне і для страхових компаній, і для банків. У цьому переконує міжнародний досвід подібної співпраці. Зокрема, зарубіжні банки до 1/3 прибутку одержують від реалізації страхових продуктів. У Європі таким шляхом продається кожен третій поліс страхування життя. Подібна співпраця стає вельми перспективною і важливою для банків, тоді як норма процентної маржі доходу банку падає [7]. Компанії, що займаються продажем страхових послуг через банківські канали, пропонують додаткові послуги своїм клієнтам, значно скорочуючи витрати, і пропонують клієнтам повний спектр фінансових продуктів.

Ринок банківських послуг є однією із важливих і невід'ємних складових сучасної ринкової економіки. Тому сьогодні зростає інтерес до різних аспектів діяльності банків та методів управління ними.

За станом на 1 травня 2011 року ліцензію Національного банку України на здійснення банківських операцій мали 177 банків, у тому числі 176 банків (99,4% від загальної кількості банків, що мають ліцензію) – акціонерні товариства. Серед них 2 банки (1,1%) – відкриті акціонерні товариства, 1 банк (0,6%) – закрите акціонерне товариство, 173 банки (97,7%) – публічні акціонерні товариства. Лише 1 банк (0,6%) – товариство з обмеженою відповідальністю.

У стані ліквідації перебувають 18 банків, з них 17 банків ліквідуються згідно з рішеннями Національного банку, 1 – згідно з рішенням господарського суду. Комерційні банки виступають основними носіями пропозиції на ринку банківських послуг поряд з установами та інститутами парабанківської системи.

Для аналізу ринку банківських послуг важливим є аналіз розміщення комерційних банків України відповідно до чинного адміністративно-територіального поділу. Суттєвий вплив на структуру і динаміку ринку справляє неоднорідне розміщення комерційних банків по регіонах України. Станом на 01.04.2011 рік в Криму зареєстровано 2 комерційних банки, в Київському регіоні та Києві – 110, Харкові – 9, Дніпропетровську – 13, Одесі – 9, Донецьку – 11, у Львові – 4. В Україні 8 областей не мають зареєстрованих комерційних банків на своїй території.

Капітал банків за чотири місяці 2011 року зріс на 5,9% і за станом на 01.05.2011 становив 145,8 млрд. грн., або 14,3% пасивів банків.

Сплачений зареєстрований статутний капітал збільшився на 4,9% – до 153,0 млрд. грн.

Зобов'язання банків зросли на 8,8% – до 874,8 млрд. грн.

Основними складовими зобов'язань на 01.05.2011 були:

- кошти фізичних осіб – 290,1 млрд. грн., або 33,2% від зобов'язань;
- кошти суб'єктів господарювання – 174,3 млрд. грн., або 19,9%;
- міжбанківські кредити та депозити – 171,5 млрд. грн., або 19,6%.

Аналізуючи стан ринку банківських послуг у аспекті залучення коштів від фізичних осіб, динаміка грошових вкладів населення за останні кілька років свідчить про зростання довіри громадян до банків і зацікавленості банкірів до збільшення частки залучених коштів населення у своїх активах (рис.2, за даними [6]).

Протягом останніх років ринок банківських послуг України суттєво змінився, передусім структурно. Приплив іноземного капіталу значною мірою скоригував стратегії розвитку місцевих банків.

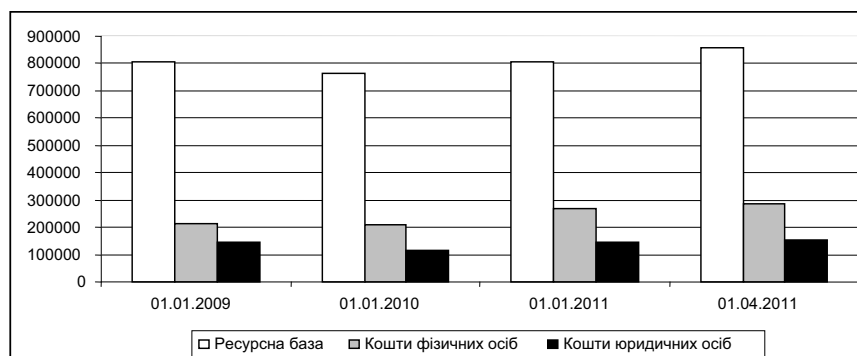

Рис. 1. Динаміка ресурсної бази банків за 2009-2011 роки (млн. грн.)

Присутність банків з іноземним капіталом на ринку банківських послуг України відповідає інтересам розвитку національної фінансової системи, сприяє залученню іноземних інвестицій і розширенню ресурсної бази соціально-економічного розвитку. Водночас слід зважати на низку фінансових ризиків, пов'язаних зі швидким зростанням частки іноземного банківського капіталу. Вони можуть призвести до втрати суверенітету у сфері грошово-кредитної політики, можливого посилення нестабільності, несподіваних коливань ліквідності банків, імовірного відпливу фінансових ресурсів. Усе це зумовлює актуальність дослідження впливу іноземного капіталу на роботу банківського ринку України, а саме – його позитивних сторін і можливих ризиків. При цьому слід урахувати той фактор, що власники іноземного капіталу, розпоряджаючись ним, передусім керуватимуться власними інтересами, а не пріоритетами розвитку банківської системи й економіки України. Тому вирішення питання про форми та масштаби розширення присутності іноземного банківського капіталу на вітчизняному ринку банківських послуг має підпорядковуватися стратегічним цілям соціально-економічного розвитку, підвищення національної конкурентоспроможності, економічної безпеки, зміцнення грошово-кредитної системи України [8, с. 5–10].

Банківський ринок України є досить розконцентрованим: найбільшому за розміром активів Приватбанку належить 11% активів системи. Подібна ситуація спостерігається і тоді, коли поділити всі банки за національною приналежністю їх інвесторів.

Домінування певної країни на ринку – так як це сталося в Естонії, де понад 80% банківських активів контролюється шведськими холдингами, не спостерігається. Таку диверсифікацію власників можна вважати позитивною рисою української банківської системи, оскільки вона менш залежна від економіко-політичних умов якоїсь однієї держави.

Проте структура банківського ринку є досить мобільною і процеси злиття та поглинання можуть з часом суттєво змінювати картину власності. Насичення банківського сектору іноземним капіталом практично відбулось.

На зростаючому ринку місця вистачало усім, а от під час криз зазвичай відбувається процес перерозподілу власності. Питання полягають в тому, який із інвесторів найбільше зацікавлений в українських банках, чи в змозі він збільшити свою частку на ринку і які це матиме наслідки для економіки України [9].

Індустрія банківських послуг – одна з найшвидше зростаючих у світовій економіці. Цей процес не обминув і ринок банківських послуг України. Банківські

послуги активно впливають на розвиток економіки України як на макро-, так і на мікрорівні. Тому метою даного підрозділу є дослідження механізмів функціонування ринку банківських послуг в Україні.

Рис. 2. Розподіл банківських активних операцій України, що контролюються нерезидентами на 01.01.2011 р. (частка в загальних іноземних активах, %)

З точки зору продуктової структури ринок банківських послуг являє собою сукупність пропонованих для продажу банківських послуг. Це обумовлює виділення у його структурі певних сегментів, що відповідають окремим групам банківських продуктів:

- ринок кредитних послуг;
- ринок інвестиційних послуг;
- ринок розрахунково-касових послуг;
- ринок депозитних та інших послуг.

За географічним охопленням можуть бути виділені локальні, регіональні, загальнонаціональні і міжнародні ринки. Локальний ринок формується у межах міста або району. Регіональні ринки охоплюють територію однієї або кількох суміжних областей. Загальнонаціональний ринок банківських послуг функціонує в межах окремої національної економіки. Міжнародні ринки банківських послуг представлені як глобальним загальносвітовим ринком, так і ринками банківських послуг на рівні окремих міждержавних об'єднань.

Ситуація на кредитному ринку в 2011 році характеризувалася продовженням позитивних тенденцій до зростання коштів на депозитних рахунках у банках, що сприяло зменшенню вартості коштів [10, с. 43–45].

Загальний обсяг залишків кредитних вкладень у квітні зріс на 1,2% (з початку року – на 3,9%) – до 752,0 млрд. грн. Це головним чином було забезпечено за рахунок збільшення залишків за кредитами, наданими юридичним особам, обсяги яких зросли на 1,5% (з початку року – на 5,7%) – до 549,3 млрд. грн. Обсяги залишків за кредитами, наданими фізичним особам, збільшилися на 0,3% (з початку року зменшилися на 0,8%) – до 202,7 млрд. грн.

Середньозважена вартість кредитів у національній валюті в квітні зменшилася до 13,0% порівняно з 13,1% у березні.

На міжбанківському кредитному ринку середньозважена вартість коштів зменшилася до 3,0 з 3,2% у березні 2011 року.

Загальний обсяг депозитів у квітні 2011 року збільшився на 2,6% (з початку

року – на 8,9%) – до 450,5 млрд. грн., що головним чином було забезпечено зростанням вкладів юридичних осіб, обсяги яких збільшилися на 5,3% (з початку року – на 12,4%) – до 159,6 млрд. грн. Приріст коштів на депозитних рахунках фізичних осіб за місяць становив 1,1% (з початку року – 7,0%) – 290,9 млрд. грн.

Зростання ресурсної бази банків за рахунок приросту банківських депозитів сприяло зниженню вартості ресурсів. Так середньозважена вартість депозитів у національній валюті за підсумками квітня становила 6,0% порівняно з 6,5% у березні 2011 року.

Сучасний стан ринку банківських послуг характеризується наявністю деяких проблем зростання, серед яких найбільш рельєфними є загострення конкурентної боротьби в наслідок об'єктивного уповільнення темпів експансії в зовнішнє середовище, зниження ефективності діяльності та системи управління, відголосу процесу глобалізації, зростання дії позаекономічних факторів, зокрема впливу політичного істеблїшменту, правового нігілізму, тощо. У таких умовах необхідно виділити пріоритети, які можуть забезпечити сталий розвиток банківського ринку та економіки в цілому та сформувані заходи щодо їх досягнення.

Такими пріоритетами повинні стати:

- формування ефективного інституційного середовища для регулювання факторів конкурентної боротьби та уповільнення монополізації банківського ринку;
- створення умов прискореного розвитку регіонів та вирівнювання їх стану через збільшення фінансування та кредитування перспективних напрямів господарської діяльності;
- визначення незадоволених потреб клієнтів щодо банківського обслуговування та їх задоволення на основі пропозиції нових банківських продуктів і різних форм та способів надання послуг;
- підвищення використання «людського фактору» через створення ефективної системи управління та здійснення кадрової політики в банківських установах.

Основними напрямками розвитку ринку банківських послуг України з подолання проблем його розвитку є:

- підвищення рівня капіталізації банківського ринку;
- підвищення якості та конкурентоспроможності банківських послуг;
- підвищення відповідності міжнародним стандартам корпоративного управління;
- розвиток ризик-менеджменту;
- підвищення рівня забезпечення захисту прав кредиторів і вкладників.

Банківські установи працюють на ринку банківських послуг із різною ефективністю. Але простежується така закономірність: далеко позаду залишають конкурентів ті банки, які бездоганно обслуговують клієнтів і роблять це з мінімальними витратами. Оцінюючи ефективність діяльності банку, надзвичайно важливо звіряти її з вимогами ринку. Кваліфіковано зроблений економічний аналіз та прогноз діяльності банків є джерелом цінної інформації для самих банків, юридичних та фізичних осіб (як наявних, так і потенційних клієнтів банку), Національного банку України.

Підвищення довіри до банків – це актуальне завдання загальнодержавної ваги. Зволікання з її вирішенням може найближчим часом відчутно загальмувати розвиток ринку банківських послуг країни. Тому необхідно невідкладно вживати заходів:

- насамперед повинні діяти самі банки, створюючи нові вигідніші для вкладників пропозиції;

- потрібно підняти питання про перегляд тої частини закону «Про податок з доходів фізичних осіб», яка стосується оподаткування доходів фізичних осіб, отриманих від депозитних операцій;

- налагодити законодавчий і судовий захист прав та інтересів банкірів, відсутність якого, по суті, свідчить про недооцінку ролі банків і навіть певну неповагу до них з боку органів державної влади;

- також, щоб збільшити довіру до банку, потрібно налагодити систему гарантування вкладів населення.

Таким чином, істотне підвищення ефективності діяльності ринку банківських послуг – ключове питання для українських банків. Розширення сфери банківських послуг дозволить залучити більшу кількість клієнтів і «просувати» нові банківські, страхові й інвестиційні продукти. Водночас приплив нових клієнтів зумовлює збільшення навантаження на існуючу філіальну мережу, вимагає оптимізації бізнес-процесів та підтримки високих стандартів обслуговування.

Бібліографічні посилання і примітки

1. Шевцова О.Й. Структурний розвиток фінансового ринку України / О.Й. Шевцова, О.С. Коваленко // Економічний простір: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2009. – №23/2. – С. 35–44
2. Шевцова О.Й. Розвиток інвестиційної діяльності фінансових посередників: організаційно-структурні аспекти / О.Й. Шевцова, О.С. Ніколаєва // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. – 2009. – № 3. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>
3. Стратегія розвитку фінансового сектора України до 2015 року (проект) // Держфінпослуг, НБУ та ДКЦПФР. – К., 2008. – С. 8–9.
4. Ходаківська В.П. Ринок фінансових послуг: теорія і практика: навч. посіб. / В.П. Ходаківська, В.В. Беляєва. – К.: ЦНЛ, 2007. – 337 с.
5. Ткачук В.О. Маркетинг у банку: навч. посіб. / В.О. Ткачук. – Тернопіль: Синтез-Поліграф, 2006. – 225 с.
6. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
7. Результати розвитку ринків небанківських фінансових послуг України за I квартал 2011 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг України. – Режим доступу до звіту: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/Zvit_1_kvartal_2011.pdf
8. Александрова С. Общие характеристики продуктов Bankassurance компании [Электронный ресурс] / С. Александрова // Сотрудничество банков и страховых компаний: материалы конференции (Москва, 2008). – Режим доступу: <http://www.raexpert.ru/conference/2008/sotrudnichestvo/stenogramma/alex>
9. Чабаненко І.Л. Вплив іноземного капіталу на банківську систему України / І.Л. Чабаненко, Є.А. Еккерт // Дзеркало тижня. – 2009. – С. 5–10.
10. Міщенко В. Роль іноземного капіталу в банківському секторі країни / В. Міщенко, Р. Набок // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 11.
11. Азаров М. Проблеми кредитування у сучасних умовах та формування процентних ставок за кредитами на регіональному рівні // М. Азаров // Вісник НБУ. – 2011. – №2. – С. 43–45.

Надійшла до редколегії 11.05.2011